

CURIERUL JUDICIAR

DOCTRINA — JURISPRUDENȚA — LEGISLAȚIUNE — ECONOMIE POLITICĂ — FINANȚE

DIRECTOR: D. ALEXANDRESCO

PRIM-REDACTOR: I. N. CESĂRESCU

ABONAMENTUL

pe an 30 lei; 6 luni 16 lei; 3 luni 8 lei

Studentii plătesc pe jumătate

Strălnăitatea: 40 lei pe an, 20 pe 6 luni

A P A R E

de două ori pe săptămână sub redacțiunea unui comitet

Abonamentele se plătesc tot-d'a-una înainte

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA

BUCUREȘCI

6, Splaiul Brâncoveanu Voevod, 6

Vis-a-vis de Palatul Justiției

SUMAR:

FEMEEA ADVOCAT, Concluzii orale puse de d-l D. Alexandrescu înaintea Curții de apel din București, în ziua de 25 Octombrie 1902, cu ocazia cererei d-rei Elena B. Popovici d'a fi înscrisă în baroul avocaților din Capitală.

JURISPRUDENȚA ROMÂNĂ:

Curtea de apel București s. II: Elena B. Popovici cu consiliul de disciplină al Baroului Capitalei.

Are, sau nu, femeia dreptul de a pleda? de C. Orănescu.

FEMEEA ADVOCAT

Concluzii orale puse de D-l D. Alexandrescu înaintea Curții din București, în ziua de 25 Octombrie 1902, cu ocazia cererei domnișoarei E. B. Popovici de a fi înscrisă în baroul avocaților din Capitală (1).

Chestiunea femeii avocat, care se discută astăzi cu atâta interes și pasiune înaintea justiției, pare a fi nouă. Ea este însă veche și datează încă de la Romani, unde femeile au avut dreptul de a pleda până când pretorul a intervenit prin edictul său, din cauza unei femei nerușinate (*improbissima femina*), numită după texte, când *Carfania*, când *Afrania*, când *Calpurnia*.

Iată, în adevăr, cum se exprimă, în această privință, un text din Digeste, la titlul *de postulando*, 3, 1: «Secundo loco edictum proponitur in eos qui pro aliis ne postulent: in quo edicto excepti prætor sexum, dum fœminas prohibet pro aliis postulare: et ratio quidem prohibendi, ne contra pudicitiam sexui congruentem, alienis causis se immisceant, ne virilibus officiis fungantur mulieres. *Origo vero introducta est a Carfania, improbissima foemina, quæ inverecundè postulans, et magistratum inquietans, causam dedit edicto*» (2).

Istoria a păstrat o tristă amintire despre această ființă, care a fost primul avocat feminin. Contemporanii ei comparau vocea sa cu urlătul unui câne. Ea era atât de violentă și de lacomă, în cât pronunțarea numelui ei înaintea unei alte femei se considera ca un ultragiū. Valerius Maximus, după ce ne spune că ea a murit în anul 48 înainte

de Christos, adaogă: că istoria trebuie cu mai multă plăcere să înregistreze moartea de cât nașterea unui asemenea monstru (3).

Tot Valerius Maximus ne arată însă că Amasia, femeia consulului Sulpicius și Hortensia, fica jurisconsultului Hortensius, au dobândit mari și legitime succese la bara justiției.

Dreptul canonic a interzis femeilor accesul barei, însă vechiul drept francez n'a cutezat să meargă până acolo.

Iată, în adevăr, cum se exprimă, în această privință, Corberon, care era procuror general la parlamentul din Metz (4), în 1697:

«Il est vrai qu'après qu'une dame romaine, dont le nom est rapporté au Digeste, eut manqué au respect

(3) Vezi Ch. Turgeon, *Le Féminisme français* (Paris, Larose, 1902), I, p. 455. Vezi darea de seamă ce am făcut asupra acestei însemnate cărți, în *Curierul Judiciar*, din 1902, No. 8.

(4) Metz, orașul până odinioară nebiruit, Metz virgine (*la pucelle*), cum te numia altă dată istoria, nu pot să pronunț numele tău fără a fi cuprins de o legitimă emoțiune, când îți amintesc eroismul cu care, în războiul de la 1870, s'au luptat veteranii, ce numai grație incapacității și trădării șefilor lor, au depus armele în mânele învingătorilor. Și pot în liniște să ȳic trădare, căci justiția inexorabilă a spus ultimul său cuvânt, făcând din numele lui Bazaine un nume odios pentru generațiile viitoare.

Iertăți-mi această mică digresiune. Eram de tot tânăr, închis în cercurile de fer ale Parisului asediat, pe când tunurile buiau la fortificații, și astăzi, după trei-deci și doi de ani, mi sînt încă inima sîngerînd de durere, când mă gîndesc la acest îngrozitor și fatal război. Asemenea amintiri ale tinerețelor, aș putea ȳice ale copilăriei, nu se uită nici-o dată:

*Ils sont là, menaçant Paris. Ils le punissent,
De quoi? D'être la France et d'être l'Univers,
De briller au dessus des gouffres entr'ouverts,
D'être un bras de géant tenant une poignée
De rayons, dont l'Europe est à jamais baignée;
Ils punissent Paris d'être la liberté;
Ils punissent Paris d'être cette cité
Où Danton gronde, où luit Molière, où rit Voltaire;
Ils punissent Paris d'être âme de la terre,
D'être ce qui devient de plus en plus vivant,
Le grand flambeau profond que n'éteint aucun vent,
L'idée en feu perçant ce nuage, le nombre,
Le croissant du progrès clair au fond du ciel sombre;
Ils punissent Paris de dénoncer l'erreur,
D'être l'avertisseur et d'être l'éclaircisseur,
De montrer sous leur gloire affreuse un cimetière,
D'abolir l'échafaud, le trône, la frontière,
La borne, le combat, l'obstacle, le fossé,
Et d'être l'avenir quand ils sont le passé!*

(V. Hugo, *L'année terrible*)

(1) În această afacere, merită a rămănea celebră, aŭ mai vorbit cu mult talent, d-nii C. G. Dissescu și C. Mille. Regretăm din suflet că nu putem publica cuvântările distinșilor membri ai baroului bucureștean. Scurtul dar coprinȳitorul discurs al d-lui Dissescu, mai cu seamă, va rămănea în memoria acelor cãrî l'au ascultat ca un model de logică și de elocință.

(2) L. 1, § 5, *ab initio*, Dig., *De postulando*, 3, 1.

(Această notă n'a fost rostită înaintea Curții din București. Ea a fost adăosă în conferința ținută la Universitatea din Iași. Afară de această notă, de nota 9, și de rîndurile de la urmă, unde se vorbește de femeile care s'au distinș pe terenul cultural, cuvîntarea a fost reproducă întocmai așa cum a fost pronunțată înaintea Curții).

qu'elle devait à son juge, en poursuivant avec trop de chaleur et d'importunité une demande déraisonnable, on défendit à toutes les femmes de se charger des affaires d'autrui. Mais cette jurisprudence n'a jamais été reçue en France. Il a toujours été permis aux femmes de soutenir les intérêts qui leur ont été confiés. Nos mœurs sont à cet égard plus civilisées que celles des Romains, puisque sans distinction ils éloignaient toutes les femmes de tous les emplois publics, et les tenaient pendant toute leur vie sous la tutelle de leurs parents ou de leurs maris, au lieu que, parmi nous, plusieurs femmes illustres par leurs talents extraordinaires ont été admises aux premiers emplois dans lesquels elles ont utilement servi le prince et la patrie»⁽⁵⁾.

Dar să trecem la dreptul nostru anterior. Este de observat, în această privință, că Codul Caragea nu interzice femeilor exercițiul drepturilor civile, ci numai acelor politice și publice, și vom vedea îndată că profesiunea de avocat nu poate fi considerată nici ca o funcție publică, nici ca un drept politic⁽⁶⁾.

«Numai bărbații se fac boeri, judecători și cărmuitori obștești; numai bărbații se fac archierei, preoți și diaconi. Femeile sunt depărtate de toate cinurile politicești, stăpâniri și slujbe publice» (art. 1—3, Cod Caragea, partea 1, capit. 1, pentru bărbați și femei⁽⁷⁾).

Sunt însă dator să vă spun că, în Moldova, Logofătul dreptății, Ministrul Justiției, cum s'ar dice astăzi, a fost de altă părere. Iată, în adevăr, ce găsim, în această privință, în Codul judiciar al Moldovei (colecția de deslegări și circulări ministeriale, ed. din 1862, p. 912, *ad notam*).

«La 1849, judecătoria de Bacău cerând deslegare Logofetei dacă o femeie poate fi primită de vechilă în pricină, Logofetea, prin officia cu No. 6380, din 24 Noembrie acelaș an, i-a răspuns: că la Basilicale, cartea VIII, t. II, L. 54, se hotărăște: «că nici femeia, nici oșteanul, nici acei ce se află în slujbă publică, nici acel ce lipsește în trebile Statului, nici acel cuprins de pururelnică boală nu sunt învoiți de a fi apărători pricinilor de judecată», și că, prin urmare, judecătoria să se povățuiască în asemenea caz de prescrierea mai sus lege».

Va să dică, după Basilicale, femeia nu putea fi avocat. Dar, slavă Domnului, Basilicalele, la care ne trimite și Regulamentul organic al Moldovei (art. 318, *in fine*⁽⁸⁾), nu mai sunt astăzi legile acestei țări.

⁽⁵⁾ Această citație este extrasă din pledarea unei femei, d-șoara Chauvin, care, în 1897, susținea ea însăși cu mult talent înaintea Curții din Paris dreptul ei, incontestabil după noi, de a exercita profesiunea de avocat, de și acest drept n'a fost admis de Curte. Vezi D. P. 1898. 2. p. 193, coloana 2.

⁽⁶⁾ Un vechiu comentator al Codului Caragea, I. Bărbătescu (*Cursul dreptului civil roman*, București, 1849), este deci greșit când afirmă (p. 97) că: «femeile sunt depărtate de drepturile publice, sub care se înțeleg drepturile fiduciare, adică acele drepturi ce o persoană exercită în folosul altuia, precum: dreptul de a fi avocat, martur și altele».

⁽⁷⁾ «Mulieres ab omnibus civilibus et publicis officiis prohibentur, neque iudicant, neque magistratum gerunt, neque postulant, neque pro aliis intercedunt, neque procuratores fiunt» (Harmenopol. I, 3, *De mulieribus, ab initio*). O lege din Digeste (L. 2. Pr., *De regulis juris antiqui*, 50, 17) exprimă aceeași idee aproape în aceeași termen: «*Feminae ab omnibus officiis civilibus vel publicis remotae sunt. Et ideo nec iudices esse possunt, nec magistratum gerere, nec pro alio intervenire, nec procuratores existere*».

⁽⁸⁾ La pricinile neprevădute la condica politicească, dice acest text, se vor lua de pravăț în hotăriri, legiuirile Basilicalelor, în cât ele sunt potrivite cu obiceiurile pământului». După Codul Caragea, la caz de îndoială, se întreba pe Domn (art. 3, capit. 3, partea VI), soluție admisă și la Romani, unde, la caz de îndoială,

S'a dis că profesiunea de avocat trebuie considerată și astăzi ca un *officiu viril*, ca un privilegiu al bărbatului.

Iată cum ilustrul profesor și decan al facultății juridice din Paris, Glasson, restornează acest preal bătănt argument:

«Cette expression *office viril* est très remarquable, car elle remonte au droit romain où elle avait un sens très précis. A cette époque, un office, un acte était viril toutes les fois qu'ils étaient réservés aux hommes. Ainsi l'office de tuteur était viril; le fait d'intercéder, c'est à dire de garantir la dette d'autrui, était aussi un acte viril. Mais cette expression est, à vrai dire, depuis longtemps tombée en désuétude et nous avons adopté une terminologie tout à fait différente. Nous parlons aujourd'hui de droit politique, de droit public, de droit civil. Si le mot a disparu, c'est que la chose à la quelle il s'appliquait a subi le même sort. D'ailleurs, quand on dit que la profession d'avocat doit être réservée aux hommes parce qu'elle institue un office viril, c'est à dire réservé aux hommes, on fait plutôt une pétition de principe qu'on établit une démonstration»⁽⁹⁾.

Un alt argument consistă în a dice că, pentru a exercita profesiunea de avocat, trebuie a avea plenitudinea drepturilor civile, ceea ce nu au femeile. Or, aceasta nu este exact; căci legea nu face, în această privință, nici o deosebire între bărbați și femei. «In genere, dic Aubry et Rau, persoanele de unul și altul sex se bucură de aceleași drepturi civile, fiind supuse acelorași îndatoriri. În ceea ce privește exercițiul drepturilor civile, femeile sunt, în toate privințele, puse pe aceeași treaptă cu bărbații; ele pot, deci, să exercite toate actele vieții civile, fără nici o autorizare sau asistență⁽¹⁰⁾».

Femeia majoră are, deci, aceeași capacitate ca și bărbatul, și numai prin căsătorie se recunoaște supremația bărbatului.

Nu trebuie să confundăm drepturile civile cu acele publice și politice. Drepturile publice aparțin tuturilor, chiar și femeilor.

Ast-fel sunt de exemplu: libertatea individuală, libertatea muncii, libertatea de conștiință, libertatea cultului, etc. Femeile nu au însă de o cam dată, în țara noastră, exercițiul drepturilor politice⁽¹¹⁾, după cum o spune și Codul Caragea prin textul mai sus reprodus, cu-toate-că și în această privință sunt oare-care excepțiuni. Ast-fel, femeile sunt admise în administrația poștelor și telegrafelor, în învățământul primar și secundar, etc.

judecătorii erau dator să se adreseze la Împărat, cui *solum concessum est leges et interpretari* (L. 2, § 21, *in fine*, Cod., *De veteri jure enucleando*, 1, 17).

⁽⁹⁾ Glasson, observația asupra deciziei Curții din Paris, care, la 30 Nov. 1897, a respins pe d-șoara Chauvin de la exercițiul profesiunii de avocat, D. P. 1898. 2. p. 188, coloana 2.

Representantul consiliului de disciplină din București, care a luat parte în acest proces și care a combătut cu înverșunare înscirarea d-șoarei Popovici în baroul din Capitală, a întrerupt citirea rîndurilor de mai sus, care pe semne îl usturau, afirmând că Glasson este un ignorant și nu are idee despre dreptul roman. Ca d-l C. G. Dissescu, care alături cu noi, a pus tot talentul său în susținerea acestei cauze, și subsemnatul să fim maltratați și mascarați. așa cum am și fost, o pricepem până la un punct oare-care, cu-toate-că și aceasta este o necuviință; dar ca Glasson să fie tratat în același mod barbar, și încă de cine, aceasta nu se poate vedea de cât în Țara-românească, unde nimic nu se respectă.

⁽¹⁰⁾ Aubry et Rau, I, § 86, p. 579 (ed. a 5-a). Glasson, *loci supra cit.*

⁽¹¹⁾ Cpr. Cas. fr. Sirey, 85. 1. 317.

Profesiunea de avocat nu este prin ea însăși o funcțiune publică și nu cere exercițiul drepturilor politice.

Dovada cea mai bună este că un minor, care nu are exercițiul drepturilor politice, poate foarte bine fi avocat, dacă întrunește celelalte condițiuni prescise de lege. Profesiunea de avocat este o profesiune liberă, accesibilă tuturor acelorora pe care legea nu i-a depărtat anume de la exercițiul ei.

Dar advocații pot, în unele cazuri, fi chemați a înlocui pe judecători și pe membrii ministerului public (art. 85, 117, 330 Pr. civ. art. 18 și 33 L. org. judec. din 1890).

Ei bine! nimic mai simplu: femeia nu va avea acest drept, pentru-că nu poate fi magistrat.

Ea nu va putea fi nici membru în consiliul de disciplină, fiind-că acest consiliu exercită o jurisdicție, pe care n-o poate exercita femeia. Se poate, în adevăr, foarte bine ca cineva să fie avocat și să nu aibă dreptul de a înlocui pe magistrați. Asemenea incapacitate există, în legea organ. judecătorești, pentru advocații netitrați (art. 33, § 2). Argumentul propus nu este deci concludent.

Iată cum se exprimă, în această privință, un alt profesor al facultății juridice din Paris, mult regretat Labbé, în adnotația sa asupra unei deciziuni a Curței de casatie din Belgia, care earăși pusesse în principiu că femeia nu poate exercita profesiunea de avocat:

«L'argument tiré de ce que les avocats peuvent être appelés à siéger comme juges, à occuper les fonctions du ministère public, n'est pas un argument irrésistible. On peut dire que l'avocat prendra la place du juge et exercera la fonction publique de juge, si d'ailleurs il est capable. La femme sera écartée à raison de son sexe. Un mineur peut à toute force être avocat: bachelier à 16 ans, licencié en droit trois ans après; il peut être avocat à 19 ans. Il s'abstiendra de remplacer un juge ou un officier du ministère public tant qu'il n'aura pas vingt-cinq ans» (13).

Ce să mai dicem despre argumentul invocat de consiliul de disciplină: «că a admite femeilor exercițiul profesiunii de avocat ar fi a le impune ori a rămănea cilibatate, ori ca pentru fie-care act să fie autorizate de soții lor, care vor trebui să le secondeze pretutindeni în justiție» (13).

Bărbatul nu va avea să umble pe la tribunale, după soția sa, cu traista în băț, iertați-mi expresiunea, spre a o autorisa pentru fie-care proces în parte, ci va fi suficient ca el să consimtă o dată pentru tot-d'auna la exercițiul acestei profesiuni, fie în mod expres, fie tacitamente, așa cum se practică în privința femeilor măritate, care exercită un comerț deosebit de acel al bărbaților lor (art. 15 C. com.). Prin urmare, să nu să dică că autorizarea necesară din partea bărbatului ar complica și îngreuna mersul justiției (14).

Imprejurarea că, în Franța, controversa ce

exista în această privință între doctrină și jurisprudență, a fost decisă în favoarea femeii prin o lege specială (L. din 1 Decembrie 1900) nu dovedește încă că, în România, femeile trebuie să fie depărtate de la această nobilă și frumoasă misiune.

Și fiind-că vorbesc despre noua lege franceză, lăsați-mă să vă spun un lucru pe care poate nu'l cunoașteți, și anume: că raportorul acestei legi ne-a făcut distinsa onoare de a număra țara noastră printr'acele mai liberale, în care se recunoaște femeilor dreptul de a fi advocați.

După ce el vorbește, în adevăr, de Statele-Unite, de India, de Noua-Zelandă, Mexicul, Chili, Norvegia, Suedia, Elveția, etc. unde dreptul de a apare la bara justiției nu se tăgăduiește femeilor, el se ocupă de țara noastră în termenii următori:

«En Europe, enfin, plusieurs pays ont pris les devants et ont déjà réformé leur législation pour permettre aux femmes d'exercer la profession d'avocat, comme elles exercent déjà celle de médecin.

Quelques-uns, même, sans faire de loi nouvelle, se sont contentés d'interpréter largement le silence des lois anciennes. C'est ce qui s'est produit notamment en Roumanie. Par délibération du conseil de l'ordre des avocats de Bucarest, du 26 Juin 1891, une femme, M-lle Bilcesco (în text dineroare se zice Bibesco), docteur en droit de la Faculté de Paris, fut inscrite au tableau des avocats, sur sa seule demande, parce que, est-il dit dans la délibération: «1° aucun texte de loi n'exige comme condition nécessaire pour être admis comme avocat, celle d'appartenir au sexe masculin; 2° pour l'exercice d'une profession, tous doivent jouir de la liberté du travail et de l'égalité devant la loi, en tant qu'aucun texte légal ne proclame le contraire; 3° si dans certains cas, les avocats peuvent être appelés à remplacer le juge, ou le procureur, cette objection se trouve sans fondement, puisque le fait d'être avocat n'implique pas en soi et par lui-même le droit d'être magistrat, mais seulement la possibilité de ce droit» (15).

de bărbat spre a putea exercita profesiunea de avocat, sub cuvânt că autorizarea n'ar fi necesară de cât în privința actelor prin care femeia și-ar obliga averea și ar compromite patrimoniul său; totuși raportorul Viviani a declarat, cu drept cuvânt, că asemenea autorizare este neapărată, fiind de principiu că femeia măritată nu poate exercita nici-o profesiune fără autorizarea bărbatului. Cpr. Demolombe, IV, 165. Laurent, III, 135. Femeia n'ar putea chiar trece examene de drept, de medicină, etc. fără această autorizare, care nu poate fi înlocuită prin aceea a justiției. Cpr. T. Huc, II 263. Trib. Paris, Sirey, 87. 2. 117.

«Care va fi caracterul acestei autorizări, a dîs raportorul? Ea va fi de bună samă generală, ceea-ce înseamnă că femeia nu va fi autorizată pentru fie-care proces ce ar pleda, ci odată pentru tot-d'auna. Autorizarea va fi neapărat revocabilă, și justiția va aprecia motivele acestei revocări. Veđi Sirey, 1901, Lois annotées, p. 3, coloana 3.

(15) Veđi Sirey, anul 1901, Lois annotées, p. 2, coloana 2.V. și Pand. Period. 1901. 3, p. 17, coloana 2, în fine. Iată considerentele foarte juridice ale consiliului de disciplină din Capitală, care, la 1891, au admis înscrierea d-soarei Bilcescu în barou. Intre membrii cari au semnat această încheiere memorabilă, figurează și d-l C. G. Dissescu:

«Considerând că nici un text de lege nu pune printre condițiunile ce trebuie să îndeplinească cineva spre a fi admis ca avocat și aceea de a aparține și sexului masculin;

«Că legea nu are de cât condiții de titlu și naționalitate, asimilând ast-fel dreptul de a fi avocat cu acela de a cumpăra imobile rurale, drept care de și nu aparține de cât Românilor, nu presupune însă exercițiul drepturilor politice; ceea-ce conduce la idea că femeile și minorii au acest drept;

«Considerând că avocatura este o profesiune și că, prin urmare, libertatea muncii și egalitatea tuturor dinaintea legilor, pe câtă vreme nici-un text de lege nu dice alt-fel, ne împedecă de a crea deosebiri arbitrare și extra-legale.

«Considerând că obiecțiunea cum că, în anumite cazuri, advo-

(13) Veđi Sirey, 1890. 4. p. 25, coloana 3.

(14) Acest argument se vede reprodus și în decizia Curței: «Considerând, dice Curtea (decizie publicată tot în acest număr, mai la vale), că femeile căsătorite avocați, ar trebui să fie mereu însoțite de bărbații lor, sau mereu obligate la cereri de autorizări, ceea-ce ar complica și îngreuna mersul justiției».

(15) Legea franceză din 1900 nu rezolvă chestiunea autorizării maritale. Ea a fost lăsată pusă cu ocaziunea discuțiunii acestei legi și, de și unii suțineau că femeia nu are nevoie de a fi autorizată

Inscrierea, la 1891, în baroul Capitalei, a d-șoarei Bilcescu, care nu s'a prezentat la Curte spre a depune jurământul legiuit, a făcut atunci atâta svon, în cât un profesor eminent al Universității din Bruxelles, cunoscut prin numeroasele sale scrieri femește, Louis Frank, s'a grăbit a adresa o scrisoare plină de elogii Decanului avocaților Capitalei de atunci, prin care declară, între altele, că soluțiunea dată de barou dovedește un spirit mare și liberal de justiție, și că acest fapt are o deosebită însemnătate, de oare-ce România, și în special consiliul de disciplină din București vor avea o noare de a fi introdus o mare inovație în existența baroului⁽¹⁶⁾.

Precum vedeți, D-lor, străinii ne cred mai liberali de cât suntem. Lăsați-i în această credință și nu le răpiți ilusia lor.

În realitate, nimic nu se opune la exercițiul profesiei de avocat din partea femeilor. Ele pot fi martori (art. 24 C. civ.)⁽¹⁷⁾, și mandatari (art. 1538). Pentru ce n'ar putea oare să ia, înaintea justiției, apărarea acelor nedreptăți?... Ele nu vor inunda, așa precum se crede, facultățile de drept și palatele de justiție. Din când în când veți auzi un glas mai dulce, mai plăcut, un glas fermecător, și poate că ele vor contribui la înălțarea moravurilor noastre.

Dar, ni se va dice poate, că legea avocaților nu vorbește de cât de bărbați⁽¹⁸⁾. Da, așa este; însă ea nu exclude femeile, și pentru ca să le declareți incapabile, vă trebuie un text de lege, fiindcă capacitatea este regula generală, iar incapacitatea, excepțiunea. Și legea sanitară nu vorbește în genere de cât de *medici*, la genul masculin, și cu toate acestea, dreptul femeii de a fi medic nu se mai discută, după cum în scurt timp nu se va mai

cați sunt chemați a ține locul judecătorului și al procurorului, — atribuțiune pentru care de sigur exercițiul drepturilor politice este necesar, — nu are nici un temei, de oare-ce faptul de a fi avocat nu implică în sine și prin sine și dreptul de a fi magistrat, ci numai posibilitatea dreptului, obiecțiune care de alt-fel s'ar aplica și minorilor, de și știut este că nici-un text de lege nu-l împiedecă de a fi avocat.

• Considerând că art. 24 Cod. civ. român, înovând asupra dreptului francez, a admis pe femei ca martori în actele stărei civile așa că, la noi, dreptul femeilor de a lua parte la unele acte judiciare devine și mai evident.

• Considerând că așa fiind, în lipsa unui text de lege, și față cu principiile generale care guvernează întreaga noastră legislație, nu este cu putință a împiedeca pe petiționara Bilcescu de a fi înscrisă ca avocat.

• Că chiar prin Codul Caragea, abrogat, după art. 3 de la cap. 1, partea 1, femeile erau depărtate numai de la *cinurile politicești, stăpâniri și slujbe publice*, fără ca să fie nici chiar la acea epocă depărtată și înopiată interzicere de la exercițiul profesiunilor libere, etc. • Veți și considerentele minorității consiliului actual, care au admis înscrierea d-șoarei Popovici. Aceste considerente, semnate de d-șii P. Bors, C. I. Polyzu și N. I. Flămândă, sunt publicate împreună cu considerentele majorității, în *Curierul Judiciar* din 1902, No. 69.

⁽¹⁶⁾ Veți N. Polizu-Micșunești, *Femea și profesiunea de avocat*, *Dreptul* din 1902, No. 4, p. 36, coloana 1.

⁽¹⁷⁾ După textul corespunzător francez (art. 37), femeile nu puteau fi martori în actele stărei civile, incapacitate care nu s'a rădăcat de cât prin legea din 7 Decembrie 1897. Veți Planiol, I, 517, p. 204 (ed. a 2-a). După Codul Caragea, femeile nu puteau mărturisi de cât în casurile în care nu încăpeau bărbații (art. 39, 40, partea VI, capit. 2). Cpr. Harmenopol, I, 13, § 7. Veți și Codul Calimach (art. 751, text și nota 46).

⁽¹⁸⁾ În motivele date de Curte se invoacă și acest argument: « Considerând, dice Curtea, că într-o asemenea stare legală și consuetudinală, ar fi a forța sensul și litera legii de la 1864, când am presupune că legiuitorul întrebându-l pretulindeni numai termenii masculini..., a înțeles a vorbi indistinct de bărbați și de femei, etc. »

discuta nici acel de a exercita profesiunea de avocat. Aceasta este o evoluțiune firească, de care jurisprudența trebuie să ție seamă.; căci ea nu trebuie să rămăe staționară.

Dar, apoi, nici Codul penal, în cele mai multe cazuri, nu vorbește de cât de bărbați, și cu toate acestea, îl aplicați, cu drept cuvânt, în toate dările și femeilor. Pentru a lua un singur exemplu, art. 332 din Codul penal, dispune, *la masculin*, că *acela* (nu *aceea*) care, în vedere de a împărtăși folos, face să nască o amăgire în paguba averii altuia..., etc. *este culpabil* de înșelăciune. Oare s'ar putea susține în mod serios că acest text nu pedepsește înșelăciunea comisă de o femeie, fiindcă el nu vorbește de cât de bărbați? De sigur că nu. Vedeți dar că acest argument nu resistă la o analiză serioasă.

La temerea nejustificată, pe care au exprimat-o unii, dicând că, prin frecventarea sălilor pașilor perduți, femeia ar perde ceva din podoaba, adică din podoaba ei, vom răspunde împreună cu raportorul legii franceze: « *que la vertu est peut-être aussi en sureté dans les emplois sévères du barreau que dans les rôles divers de la comédie humaine* ».

Vom reaminti, de asemenea, cuvintele deputatului Tillaye, care a adaos că: « într-o țară unde femeia este respectată și considerată, nici-o dificultate nu se va naște la bara justiției între avocatul actual și noul ei confrate. Prezența unei femei nu poate, din contra, de cât să facă mai distinse și mai alese, în desbaterile judecătorești, raporturile reciproce dintre adversari »⁽¹⁹⁾.

Privilegiul avocaților nu va suferi de concurența feminină. Din contra, primind în această corporație câte-va femei de merit, deștepte și instruite, baroul, după cum în termeni eleganți a dis Louis Frank, se va înălța, se va întări, iar justiția va da cu această ocaziune, altor țări o lecție de drept, de moralitate, de altruism și de echitate.

Lăsați, deci, pe această tânără plină de iluzii, să se dedea cu inimă și suflet la nobila profesiune, pe care o iubește și pentru care simte că este născută; sau în caz contrar, luați diploma ei și-o desființați; căci a primi femeile la cursurile noastre, unde ele sunt cele mai bune eleve, a le primi la examene; a le conferi grade academice și a le închide apoi ori-ce carieră, aceasta este a aduce, pe de o parte, o ofensă logicei inexorabile; iar pe de alta, a comite o flagrantă denegare de dreptate.

Aceasta nu este o chestie a viilorului, cum am auzit spunându-se de unii, este chestia prezentului chiar, și aveți destule elemente ca s'o rezolviți în favoarea femeilor⁽²⁰⁾.

Este mai bine ca o femeie să-și ocupe mintea cu controversile subtile ale dreptului, și să cetească

⁽¹⁹⁾ « *La présence d'une femme à la barre, ne peut qu'augmenter la courtoisie réciproque des débats d'audience*. Veți *Pand. Périod.* 1901, 3, p. 17, coloana 2, în fine.

⁽²⁰⁾ Este de regretat că noul proiect de lege, privitor la reorganizarea corpului de avocați, n'a dispus nimic în privința femeilor, sau mai bine dis, le-a exclus indirect, de oare-ce prescrie ca avocatul să fi satisfăcut serviciul militar. (Veți Em. M. Dan, *Curierul Judiciar* din 1903, No. 15). Prin un amendament s'ar putea însă îndrepta această nedreptate. Trebuie, în adevăr, să ne punem și noi în rindul națiunilor civilizate și libereale. Numai ast-fel vom merita titlul pompos ce une-orî ne dăm de Belgia Orientului.

un dosar, de cât să stea cu oglinda în mână, să-și frizeze părul, să citească romane bolnăvicioase și diare de modă. Dar ni se va răspunde poate, și de altminterlea, consiliul de disciplină o spune în unul din considerentele sale: locul femeii nu este la palatul de justiție, ci acasă, la gospodărie, la leagănul copiilor săi⁽²¹⁾.

Maî întâi, nu toate femeile sunt măritate, și nu toate au copii; și apoi, cum fac oare acele care sunt profesoare sau impiegate la poștă? Oare casa lor este în stare mai proastă de cât a celor-l'alte, care ȋiua petrec la șosea, iar noaptea joacă cărțile?...

Nu mai suntem în timpurile lui Molière, ca să ni să poată ȋice:

*Nos pères, sur ce point, étaient gens bien sensés,
Qui disaient qu'une femme en sait toujours assez
Quand la capacité de son esprit se hausse
A connaître un pourpoint d'avec un haut-de-chausse* ⁽²²⁾.

Dacă tipul femeii pedante este ceva nesuferit, tipul femeii ignorante este și mai uricios. Prin lipsa de cultură, femeia își pierde tot farmecul ce exercită asupra noastră. Așa dar, vrând, nevrând, trebuie să deschidem profesiile libere femeilor culte. Ele pot, în multe ramuri, să aducă servicii reale societății.

Nu cred să se poată ȋice, așa precum am auzit spunându-se de unii rău-voitori, că femeia nu merită drepturile pe care noi le revendicăm, pentru-că nu este capabilă și nu a produs încă nimic. Cum voiți ca femeia să producă pe terenul intelectual, atunci când i-i sunt închise toate ușile și i se dă o cultură neindestulătoare.

Dar apoi, nici nu este adevărat că femeia n'a produs nimic; căci, fără a vorbi de femeile ilustre care au contribuit la mișcarea literară din alte țări, precum: Me de Staël, Me de Girardin, etc., avem și noi câte-va femei, care fac onoare neamului românesc. Ast-fel, avem pe Matilda Cugler, pe Veronica Miclea; avem pe Riria, etc; însă ura și patima de care suntem coprinși sunt atât de mare, în cât de abia generațiile viitoare vor recunoaște meritele acestor femei de elită.

Suntem atât de răutăcioși, sufletul nostru, e trist s'o spunem, este atât de negru, în cât căutăm a înăduși în fașă ori-ce talent, ori-ce aspirațiune nobilă.

Voiți o dovadă, am să v'o dau la moment. O femeie din societatea ieșană se distinge între toate pe terenul literar. Voesc a vorbi despre Riria, pe care nici nu am onoarea s'o cunosc personal, în cât nu pot fi bănuir de parțialitate.

Versurile ei sunt dulci, armonioase; într'insile găsim nu numai cuvinte frumoase, dar, lucru mai rar, găsim idei exprimate într'o frasă elegantă și corectă. Ei bine, critica răutăcioasă s'a alarmat; ea nu înțelege ca cine-va să se rădice *au dessus du commun des mortels*.

(21) Considerând, ȋice majoritatea consiliului, că rolul femeii, mai cu seamă la popoarele de origină greacă sau greco-latină, este de a sta cât se poate mai mult la *gynecéu*, de a se ocupa cu îngrijirea soțului și a familiei și de a evita cât mai mult posibil de a se amesteca în vultuarea lumii, în haosul publicului care frecventează palatul de justiție, în mijlocul căruia ar scădea și ar perî chiar tot farmecul și delicateța sexului ei, care e de un mare interes a fi păstrat neatins; că așa fiind, rolul și demnitatea femeii sunt incompatibile cu exercițiul profesiei de avocat, etc. V. *Curierul Judiciar* din 1902, No. 69, p. 573.

(22) Molière, *Les femmes savantes*, Acte II, scène 7.

Riria poet! Da de unde și până unde; da n'o cunoaștem noi cu toții și nu știm ce poate?... Și fiind-că noi suntem incapabili, incapabilă trebuie să fie și ea; deci, scrierile ei nu sunt originale; ea plagiază un manuscris a lui Eminescu, etc., etc.

Trebuie să ai o mare dosă de răbdare ca asemenea proceduri să nu te revolte.

Ascultați, v'e rog, numai câte-va versuri, ca să vedeți cum poetul, pe nedrept atacat și bănuir de furtișag, și-a răsbunat contra calomniatorilor săi:

<i>Intr'un plic roz, cam șters de soare, Inchis-ai strimta-ți cugetare; Iar gândul tău așa-i de mic C'a străbătut ușor prin plic. Cultura ta imi pare mic, Intr'adevăr, fără de margini; Ai grămădit-o în trei cuvinte, Cam la sfîrsitul unei pagini. De ȋi-ai vedea mintea o clipă, Ar trebui ca să roșești, Căci i-ai vădut d'or numai umbra Și n'ai mai vrut să iscoalești. Iar redactorul de la foae Eu v'ed că mult galant a fost, Că din motive delicate A evitat a fi un prost</i> ⁽²³⁾ . Spre a-ȋi împlini, dragă, plă-cerea,	<i>Imi stă atât de la 'ndemână Cu ea ori când ca să vorbesc Că uite așa, fără 'de sfială, Tot ce'mi spune iscoalesc. L'am întrebat eu azi de tine Și el răspuns'a: așa-s toți. Ca să-mi așezi în versuri prosa, De sigur, doamnă, c'ai să poți. Când am spus lauda mare Cu care tu l'ai încărcat, Că chiar în ultimele ȋile Atât de multe a lucrat, Aminte și-a adus de viață Și mi-a răspuns îngândurat: Ce vrei să zică ei de tine Când toți ce au scris au plagiat. Acel ce trebuie să le placă Natura încă n'a creat. Nu veȋi că umbră-a nu le face Ei nici pe morți nu lasă în pace; Iar de vii nici mai vorbesc. Ei pot ride cât hulesc.... Cu ocară se cîntesc. Lauda peste măsură Chiamă lesne spre ea ură Dintr'un cap numai cu gură</i> ⁽²⁴⁾ .
---	---

Când, după terminarea acestor lungi desbateri, veți intra, spre a delibera, în camera de alături, unde ura și patima nu pătrund, v'e veȋi aduce, de bună samă aminte, după cum spune savantul profesor P. Gide ⁽²⁵⁾, că acolo unde drepturile femeilor au fost tăgăduite, bărbatul a pierdut propriile sale drepturi, sentimentul și până și noțiunea libertății; v'e veȋi aduce aminte că acolo, din contră, unde drepturile femeii au fost recunoscute, unde legile, constituțiile și jurisprudența au asigurat femeii libertatea muncii, capacitatea și demnitatea morală, s'au vădut înflorind ca pe o câmpie roditoare virtuțile casnice și virtuțile cetățenești, libertățile omului privat și libertățile cetățeanului.

D. Alexandresco

CURTEA DE APEL DIN BUCUREȘTI, Secția II

Audiența de la 25 Octombrie 1902

Președenția D-lui I. CERKEZ, Președinte

D-ra Elena B. Popovici cu Consiliul de disciplină al Baroului Capitalei

Advocat.—Inscrierea lor în tabloă.—Dacă femeile având diploma de licență în drept, și fiind chiar de naționalitate română, pot fi înscrise în tabloul de avocați. — (Art. 1 din legea avocaților din 1864, și legea modificatoare din 1884).

De și legea avocaților din 1864 cât și legea modificatoare din 1884 nu conțin nici o dispozițiune prin care să se facă vre-o distincțiune

(23) Diarul care primise anonima, în care se spunea că Riria plagiază pe Eminescu, refuzase, cu drept cuvânt, publicarea ei.

(24) Riria, *Cânturi noi*, p. 49, 50.

(25) *Etude sur la condition privée de la femme* (Larose, ed. a 2-a, 1885), Introduction, p. 6.

între bărbați și femei, relativ la exercițiul profesiei de avocat, e totuși întru cât exercițiul profesiei de avocat, implică într'insul drepturi de acelea ce nu pot fi exercitate de cât de persoanele ce au plenitudinea drepturilor civile, de aci rezultă că rolul și dignitatea femeii este incompatibil cu exercițiul profesiei de avocat, dîndu-se nebucurându-se de plenitudinea drepturilor civile, cari după legile noastre civile sunt acordate numai bărbaților.

Curtea.

Asupra apelului făcut de d-ra Elena B. Popovici, contra încheierii cu No. 59, din 12 Decembrie 1901, a Consiliului de disciplină al avocaților din județul Ilfov (1):

Considerând că legile trebuiesc interpretate după spiritul și intențiunile care au presidat la crearea lor și care decurg și ele din sursele și necesitățile timpului în care au fost alcătuite;

Considerând că legea din Decembrie 1864, pentru organizarea corpului de avocați, care reglementează pentru prima oară la noi exercițiul acestei profesii, cuprînd-o în limite certe, dîndu-i privilegii și impunîndu-i sarcini și condițiuni ce o aseamănă în unele privințe cu un oficiu public, a fost luată, cum se știe, în mare parte, după legislațiunea franceză (legea din Ventôse, anul XII, decretele și ordonanțele din anii 1810—1822);

Considerând că dispozițiunile acestei legislațiuni străine nu s'au înțeles nici o dată în sensul posibilității pentru femei de a fi admise la exercitarea profesiei de avocat și a trebuit să intervină o lege expresă și recentă, din anul 1900, pentru a le acorda această facultate;

Că dar, legiuirea noastră de la 1864, era, pe de o parte, trasă și inspirată dintr'o legiuire care excludea femeile, și pe de altă parte, se aplică într'o țară și într'un mijloc social, unde, prin tradițiune veche și prin obiceiuri moștenite, femeia se află încă și mai restrînsă în cercul familiar, și mai puțin autorizată a păși în forul public, și unde, prin legi și consuetudine, toate oficiile, de la puterea suverană și până la ultima funcțiune, erau împlinite de bărbați;

Că, într'o asemenea stare legală și consuetudinală, ar fi a forța sensul și litera dispozițiunilor legii de la 1864, când am presupune că legiuitorul, întrebînd pretutindeni în text numai termenii masculini, și punînd ca primă condițiune aceea de a fi român sau naturalizat român, adică apt la exercițiul drepturilor politice, a înțeles a vorbi indistinct de bărbați și de femei;

Considerând că la o interpretare în sensul cererii, se mai opune legea organizării magistraturei, care învestește în anumite împrejurări pe avocați cu îndeplinirea oficiului de procuror sau de judecător, și care nu face nici o mențiune despre incompabilitatea casului când avocatul ar fi femei; probă îndestulătoare că în spiritul nimănui nu intră părerea că, după legiuirea, de la 1864, corpul avocaților s'ar putea recruta și din femei;

Considerând că și această profesie conferă persoanelor ce o urmează, unele drepturi, nu numai de ordine judiciară, dar și de ordine politică;

Că ele, după un exercițiu determinat de timp, concură la alegerile parlamentare și pot fi eligibile dispensându-se de cens;

Că ele, de asemenea, în ordinea judiciară, pot participa, cum s'a zis, la darea sentințelor tribunalelor și decisiunilor Curților; de unde concluziunea că pentru exercitarea acestei independente profesii se cere, ca o condițiune esențială, calitatea de cetățean român în cel mai larg cuprins al cuvîntului;

Considerând că o altă stavilă la o comentare favorabilă derivă și din incapacitatea civilă a femeii măritate care nu poate lua nici un angajament, nici sta

în judecată s'au pleda în propriile sale afaceri fără autorizarea maritală și cu atât mai puțin în afacerile altora;

Că, dar, femeile căsătorite avocați, ar trebui să fie mereu însoțite de bărbații lor, sau mereu obligate la cereri de autorizări, ceea-ce ar complica și îngreuna mersul justiției;

Considerând că din cele expuse mai sus rezultă că, în starea actuală a legislațiunii noastre, judecătorul care nu face legea, ci numai o aplică, nu o poate interpreta într'un sens ce poate fi al viitorului, dar nu este al prezentului;

Că el nu poate admite, în lipsă de text pozitiv, o stare de lucruri care ar isbi în ideile și ordinea socială actuală și ar compromite oare-cum în tumultul forului, reserva și modestia convenită sexului;

Că dar, cei care cred că, de și natura dă, legile sociale a venit timpul să nu mai distingă și că egalitatea deservită trebuie să domnească în toate ramurile activității omenești, aceia să se adreseze legiuitorului, iar nu judecătorului;

Pentru aceste motive, redactate de d-l președinte I. Cerkez, cum și pentru cele expuse în sentința consiliului de disciplină, respinge apelul, etc.

(ss) I. Cerkez, T. T. Djuvara, M. Paleologu, D. Djuvara, G. Flășlen.

ARE, SAU NU, FEMEEA DREPTUL DE A PLEDA ?

Iată o chestiune, care a făcut atîta senzație în timpurile din urmă în lumea noastră juridică, când Consiliul de disciplină al baroului Capitalei, a respins cererea d-șoarei Elena Popovici de a fi înscrisă în tabloul avocaților. Știu cum a fost motivată respingerea consiliului de disciplină; știu că chestiunea s'a judecat în apel și că cererea d-șoarei Popovici a fost susținută de două ilustrațiuni ale științei juridice la noi. Nu cunosc însă decizia Curții și nici modul cum cei doi magistri își vor fi apărât credințele lor. Cu tot respectul pe care li-l datorez, voi cerea și eu să contribuiesc la discuția acestei palpitante probleme cu câte-va păreri — căci ea rămîne încă pentru viitor o problemă de un interes social vădit și de o însemnătate juridică de netăgăduit.

Așa cum știu eu, că a fost pusă chestiunea la consiliul de disciplină, mi se pare că s'a păcătuit printr'o confuzie regretabilă.

Problema trebuie prezentată sub două fețe bine distincte: 1) Din legislația noastră actuală, rezultă că femeia are dreptul de a pleda, sau nu? Această întrebare e nodul și răspunsul va fi deslegarea chestiunii ca problemă actuală; 2) Considerațiunile de ordin filosofico-social. Dacă e rău așa cum legislația e întocmită cu privire la această chestiune și de ce; cum ar trebui să fie și pentru ce, sunt lucruri ce pot avea valoare înaintea legiuitorului pentru viitor. Considerațiuni de felul acesta, filosofico-sociale, pot fi admirabile principii de motivat o lege, dar nu pot avea rost înaintea judecătorului, care nu e chemat să legifereze, ci să facă aplicarea legilor existente.

E un fir care brăștează și caracterisă știința dreptului. Dreptul cu întreaga lui argumentare se întemează pe un sistem deductiv. Acolo unde legiuitorul tace, noi trebuie să ne raportăm la lucruri spuse în mod clar pentru a-i descoperi intențiunea și rațiunea dispozițiilor lui. Din acele lucruri cunoscute, vom scoate presupunții juridice, făcînd ceea-ce se chiamă interpretare.

Pentru aceasta e necesar să ne raportăm și la legislațiile anterioare și la cele posterioare ca și la cele contemporane.

Ei bine, cercetînd împrejurările istorice în care au

(1) Vezi Curierul Judiciar din 1902, No. 69.

fost confecționate legile noastre fundamenta e, epoca de la 60—66, a admite că legiuitorul nostru ar fi avut intențiunea să acorde femeii un drept așa de însemnat ca acela de a pleda, înseamnă, pentru punctul de vedere al legiuitorului de atunci, a'i pune în spinare o faptă de care s'ar fi scuturat. A crede că legiuitorul de atunci, ar fi voit să acorde ast-fel de drepturi egalitate femeii, e o afirmare temerară. Când abia eșisem dintr'o stare socială quasi-medievală, unde concepțiunea despre rolul social al femeii nu depășia pragul casei și al bucătăriei (1), când chiar lumea masculină era lipsită de pregătirea necesară, pentru a lua parte la viața publică, e greu de admis, ca legiuitorul nostru să fi făcut această escaladare considerabilă, trecând de la o concepție patriarhală, la o concepție așa de liberală, la care nu se oprise nici legislațiile Statelor bătrâne, cu o cultură veche și bogată, cu un trecut juridic, cu un stadiu social cu desăvârșire desbrăcat de teoriile medievale. Revoluționara Franță, umanitara Franță, era departe de o ast-fel de concepție. Și nu înseamnă să ne batem joc de acei legiuitori creștând că ar fi putut să le treacă un moment prin minte, să dea drept femeii de a îmbrăca roba de avocat, când ea nu lepădase încă malacoful? A admite o ast-fel de concluzie, ar fi să inaugurăm un curios sistem de a interpreta o lege, desfăcând-o de condițiunile sociale ale timpului când a fost confecționată.

Să cercetăm împrejurările istorice cu un caracter pur juridic, să vedem dacă n'ar rezulta de acolo o ast-fel de minune.

Cercetând toate legislațiunile din timpul acela, vom vedea o constantă tendință din partea lui, de a restrânge drepturile femeii și de a o cerei într-o sferă de activitate mai mică de cât a bărbatului. E așa de restrictiv și așa de sgârcit legiuitorul nostru în acordarea de drepturi femeii, în cât drepturile civile, pe care streinii le pot exercita sunt prohibite femeii. Și dacă legiuitorul găsește necesar a face prohibițiunii de natură a o pune pe femeie într-o condiție juridică inferioară streinului, în ce privește capacitatea civilă, apoi, de sigur presumpțiunea nu poate fi, că dacă nu-i acordă drepturi de înfimă importanță, ar fi voit să-i acorde drepturi de o latitudine mult mai mare. A interpreta ast-fel, înseamnă a pune pe legiuitor în contradicție cu el însuși.

Și acum să cităm câte-va dispoziții din Codul civil, din care se vede tendința legiuitorului de a restrânge capacitatea civilă a femeii. Așa sunt dispozițiunile cuprinse în art. 197, 199, 203, 205, 208 C. civ.

Nu discutăm dacă aceste dispozițiuni sunt justificate ori nu. Poate să existe în legislația noastră dispoziții barbare, cum spunea d-l Carp în parlament, dar odată ce ele sunt, trebuiesc aplicate.

Vom mai găsi și alte dispozițiuni în Cod, din care se vede că femeia e într-o continuă stare de minoritate.

Am stabilit care e spiritul, de care a fost condus legiuitorul, care e intențiunea care îl călăuzește când acordă drepturi femeii și se vede ca e foarte sgârcit, interdicându-i chiar drepturile civile ce le acordă streinilor (2).

Să cercetăm acum, care a putut fi acea *ratio legis*, motivul sgârceniei legiuitorului și dacă nu aceiași rațiune

care l-a condus la avariția demonstrată mai sus, nu l-a putut conduce și la soluția casului nostru.

Motivul legiuitorului, e concepția pe care o avea despre rolul femeii în societate. Pentru el femeia e bună educatoare a copiilor, gospodina casei, tovarășea sofului, cu care trebuie să împartă nevoile.

Și legile, știm cu toții, nu sunt în afară de popor. Legea pozitivă, nu e de cât expresia conștiinței comune a epocii și poporului în care trăiește legiuitorul. El nu face de cât să reflecteze această conștiință comună și nu se poate admite că acum 40—50 de ani spiritul general al societății noastre să fi fost așa de liberal, cum nu e nici azi, după o dezvoltare culturală de atâta vreme.

Cum vedem, din considerațiunile de ordină socială, care au presidat la întocmirea legislației noastre, se vede că legiuitorul nu e prea darnic cu femeia și am văzut care e rațiunea acestei tendințe.

Dar se va dice, poate, că legiuitorul s'a înduișat la un moment dat de situația ce crea femeii și, ca un fel de compensație, să-i fi acordat dreptul de a pleda. Dar nu se vorbește nicăeri de o ast-fel de excepție și excepțiile nu se presupun. Dar poate că legiuitorul prin imprudență a putut să scape unde va vre-o dispoziție, din care chiar forțând nișel interpretarea, să credem că s'ar putea trage concluzia unei scăpări din vedere. Dacă ar fi o ast-fel de dispoziție, ori cât de flagrantă ar fi contrazicerea cu spiritul general al legiuitirilor noastre, trebuie să plecăm capul.

Urmărind întreaga noastră legislație, nu vom găsi nicăeri o ast-fel de scăpare din vedere. Legiuitorul e consecvent de la început până la sfârșit; o persecută pe femeie fără milă, creindu-i peste tot o situație inferioară bărbatului. Și când se abate de la această normă, o spune categoric. Așa, în legea telegrafelor și poștelor, în art. 18, acordând femeii dreptul de a face parte ca personal auxiliar, o spune categoric și fixează limita drepturilor ce îi acordă, făcând și aci o deosebire între bărbat și femeie; de oare-ce femeile nu pot înainta de cât până la gradul de oficiante inferioare de gradul I. De asemenea, când legiuitorul acordă femeii dreptul de a profesa meseria de doctor sau de profesoară, o spune. Și să nu credeți că prin aceasta legiuitorul dă mare lucru femeii, de oare-ce ast-fel de drepturi le acordă și streinilor; căci aceste meserii nu le consideră ca un atribut al suveranității. N'a acordat însă femeii și dreptul de a pleda, un drept așa de importat, pe care-l reglementează în toate amănuntele, așa fel că chiar acțiunea în contra acelor ce ar pătrunde în corpul avocaților fără drept, nu se prescrie prin nici-o trecere de timp (art. 3), de oare-ce el a considerat acest drept, ca un drept politic, pe care știm cu toții că nu-l acordă femeii.

Dacă n'a înscris un articol expres în sensul acesta, e pentru-că legiuitorul de la 64 nu și-a închipuit nici odată, că s'ar putea da o ast-fel de interpretare intențiunilor lui. Și apoi, lucrul reeșia în mod indirect din alte articole,

Din legătura pe care o face legiuitorul între avocatură și magistratură, considerând anii de avocat ca anii de magistratură, când e vorba de numiri, precum și faptul că avocatul poate fi adese-ori chemat a înlocui pe magistrat, prin urmare, la exercițiul unui drept politic, n'au voit unii să vadă nici-o legătură între cele două profesii și dreptul politic.

Dar legătura se poate vedea în mod mai evident și din alte părți. Art. 1 din legea pentru constituirea corpului de avocați, după ce ne arată 2 sau 3 din condițiunile ce se cer pentru a fi avocat, le completează în articolul 2, arătând casurile când cine-va nu poate fi avocat. Dar acele cazuri nu sunt alt-ceva de cât infrac-

(1) Autorul uită că sub Codul Calimach, femeia măritată avea o deplină capacitate, inovație împrumutată de la legislația austriacă, care era în mare parte în vigoare în Moldova. (N. R.)

(2) Observăm, asupra acestui punct, că Aubry et Rau nu împărtășesc părerea d-lui Orănescu, de oare-ce, după acești comentatori, femeile sunt, în această privință, puse pe același treaptă cu bărbații. A se vedea citația făcută de Directorul nostru, în textul pledării sale, p. 154, coloana 2. (N. R.)

țiunile pedepsite în dreptul penal cu pedepse infamante și care atrag după ele degradarea civică.

Și tot aceste cazuri de incapacitate le prevede legiuitorul în art. 5 al. 2 al legii pentru organizarea judecătoriilor comunale și de ocoale, când e vorba de condițiunile ce trebuie să îndeplinească cine va pentru a fi jurat într-o comună. Și dreptul de a fi jurat, cred că nu se va contesta că e prin excelență un drept politic.

În resumat, legiuitorul reglementează dreptul de a fi avocat, jurat, alegător, prevăzând aceleași condiții și aceleași restricții: nu se poate susține că una a fost aplicarea, întinderea, ce vroia să dea unuia din aceste drepturi și alta celor-lalte. Legătura e evidentă.

Iată dar că din legislația actuală nu rezultă de loc o slabă bănuială măcar că legiuitorul nostru ar fi avut intenția de a-i acorda dreptul de a pleda.

Să trecem la o a doua parte a chestiunii, dacă e bine să i-se acorde femeii acest drept. În privința aceasta, mișcarea feministă a dat naștere unei interege literaturii.

Nu știu ce feminist la noi invocase odată pe Spencer.

Iată ce spune Spencer, în tratatul său de Sociologie cu privire la problema drepturilor femeii:

Se mărginește să constate înăuntrul legii evoluției, schimbarea socială a femeii, — diferită după credințele religioase, după formele de guvernmânt ale epocelor respective, după formele căsătoriei, endogamă sau exogamă, promiscuitate sau heterism, poligamie sau polandrie, matriarhat sau patriarhat, și conchide că, în societatea actuală, diminuarea militarismului și creșterea industrialismului sunt 2 fenomene concomitente, care ajută la îmbunătățirea poziției ei și de sigur cu cât cooperarea voluntară va lua loc cooperării forțate: «Il doit se produire une diminution des incapacités politiques et domestiques des femmes, jusqu'à ce que l'on ait atteint le point, où il ne leur restera que celles que leurs imposent les différences de leur constitution. Il s'agit hasardeux de se livrer à des conjectures plus précises». Și mai departe iarăși vorbind de condiția legală a femeii, voind a conchide cu privire la condiția ei viitoare, dice: «Il est naturellement difficile de généraliser les phénomènes dans la production desquels entrent des facteurs si nombreux et si compliqués: caractères de race, croyances religieuses, coutumes et traditions survivantes, degré de culture, etc. et il n'est pas douteux que les nombreuses causes coopérantes ne donnent lieu à des incompatibilités qui temperent un peu la conclusion à tirer».

Letourneau, în Sociologia lui, face același lucru. După ce constată soarta femeii, începând cu cele mai stupide triburi, arătând rolul pe care l-a avut femeia, aci ca animal domestic, aci ca subiect de plăcere și reproducție, sau mijloc de hrană în vremuri de secetă, ca obiect de trafic în unele teritorii ale rasei galbene, sau sclavă, ca în codicele lui Manu, etc; atâtea forme deosebite, oprindu-se la situația de minoră pe care i-o crează legislația actuală, impunându-i atâtea incapacități, crede că într-o zi se va ajunge la o egalizare, — dar are grija să adauge: «mais il est sage de n'y arriver qu'avec lenteur». De aceeași părere e și Mill, campionul drepturilor femeii. Și câte-va rânduri mai departe, Letourneau afirmă, că e în afară de ori-ce îndoială că femeia și sub raportul intelectual e inferioară bărbatului: «la débilite porte sur l'esprit, aussi bien que sur les muscles». Asemenea, Schopenhauer dice: Cu cât un animal e mai superior cu atât pune mai mult timp pentru a ajunge la deplina lui dezvoltare. Femeia e complet desvoltată la 18 ani, bărbatul abia la 30.

Max Nordau spune că lipsa de personalitate, e un

semn de inferioritate. Un curelar, dice el, în ori-ce mediu l-ai pune și după 10 ani, tot va miroși a piele; din contră, ia o femeie din cea din urmă treaptă socială dă-i bani, un lustru de educație, îmbracă-o bine și n'ai s'o mai recunoști.

Toată lumea însă e de acord, — dacă îi recunoaște o inferioară putere intelectuală, a-i recunoaște o fenomenală prezență de spirit, fapt pe care îl recunoscuse și Egiptenii, și tocmai acest lucru simboliza capul de femeie al Sfînxului. Dar asupra acestei chestiuni, a inferiorității intelectuale a femeii, s'au scris și s'au lansat ne-numarate teorii. Unii au cercat a stabili o relație între greutatea creierului în raport cu a corpului. După alții, prognatismul — prelungirea bărbiei — era un semn a recunoaște capacitatea morală. După alții, profunzimea cavității craniene, mai accentuată la femeie, ar fi un semn de superioritate intelectuală a femeii. Ce legătură între cotul mâinei și creier!

Dar nici nu vreau să mă gândesc întru cât intelligența unuia dintre cele două sexe e superioară celuilalt. Presupunem că ar fi egale. Incontestabil însă că sunt atâtea deosebiri fiziologice inerente femeii și bărbatului, care rezultă din organizația lor sexuală și care îi fac pe fie-care propriu pentru un gen de ocupațiune. Ca să se șteargă diferența dintre bărbat și femeie, nu e de ajuns, cum spune d-na André Léo, să întocim numele lor prin acela de ființe umane; căci calul nu devine gândac, când vei zice la aceste două ființe, animale, în loc de cal și gândac.

Atât bărbatul cât și femeia, au calități care nu-i diferențiază ci-i completează. A-i egaliza, înseamnă a distruge speța. D-r Thulie spune că, în Franța, trebuie căutată cauza despoblării în ambiția feministă.

În definitiv, nu poate fi egalizare între cele două sexe, căci aceasta ar însemna să forțăm natura; dar iarăși nu poate fi vorba de supusă și de stăpân, ci de complinirea unuia prin altul, de echivalență cel mult. Nu poate fi vorba de femeia văzută de Zoroastru, care când se scoală dimineața, trebuie să îngenuche la patul bărbatului și să-i ceară ordine.

Căsătoria trebuie să fie o tovarășie, în care fie-care cheltuiește forțele sale egale sau inegale în sensul aptitudinelor, speciale, — prin natura organizației lor, — fie-căruia din ei. Bărbatul câștigă mijloacele de trai, femeia le conservă și le organizează. Iată rolul ei tot așa de important ca și al bărbatului, nu viața publică. Punerea în luptă a celor 2 sexe, nu poate de cât să însprească, să facă mai amară de cât e, situația fie-căruia din ei. Găsesc feminisții că dependența economică a femeii, îi jignește demnitatea. Mult mai întinsă e dependența bărbatului de femeie; căci de ea depinde buna organizare socială, starea fizică a rasei și, prin urmare, mentalitatea generală.

Femea are deja o profesie: acea de organizatoare a familiei și a societății și nu 'i se mai poate da alta, căci n'ar putea îndeplini nici-una cum se cade.

Ea nu trebuie să fie concurenta bărbatului, ci colaboratoarea lui și, în cazul acesta, nu trebuie să se vorbească de superioritate și inferioritate.

Pentru ca femeia să-și poată îndeplini cât mai bine sarcina ei, trebuie să-i deschidem larg porțile către sanctuarele de cultură, dar de aci nu trebuie să se deducă că trebuie să i-se acorde dreptul la o viață publică.

Cu aceste convingeri și pentru aceste considerații, mă înscriu printre apărătorii femeii, înscriindu-mă în rîndul adversarilor dreptului de a pleda la femeie.

G. Orănescu

Decembrie 1902.

Jude-ajutor ocol. Simila, jud. Tutova